

چو دزدی با چراغ آید ...^۱

محمد اسدزاده

ویراستار مجله مهندسی مکانیک

انجمن مهندسان مکانیک ایران

mohammad.asadzadeh@gmail.com

مقدمه

هرگاه در نگارش متنی از دست‌نوشته‌ها و آثار دیگران به شکل مستقیم یا غیرمستقیم استفاده کنیم، اما به منابع مورد استفاده به شکل دقیق و متعارف اشاره نکرده یا در این کار کوتاهی کرده باشیم و یا چنان وانمود کنیم که این نوشته برآمده از تأملات شخصی خویش است، مرتکب عملی شده‌ایم که در اصطلاح به آن انتحال؛ یعنی به خود بستن و سرقت علمی گفته می‌شود [۱]. فضای تخصیص‌یافته در این شماره با هدف بررسی مفهوم انتحال یا سرقت علمی^۲ برخی از دانشگاہیان به رشته تحریر درآمده است. معضلی که شوربختانه مدتی است جامعه علمی کشور را می‌آزارد و به آبروی این قشر فرهیخته صدمات و لطمات جبران‌ناپذیری وارد می‌آورد؛ پدیده‌ای که دیرگاهی است آماس آن بر کالبد جامعه دانشگاهی خودنمایی می‌کند و بزرگان حوزه علم و اندیشه را بر آن داشته تا برای مقابله با این عادت ناپسند به فکر چاره‌ای باشند. از قرائت خطابه‌ها و نگارش بیانیه‌ها و برپایی پایگاه‌های متنوع اطلاع‌رسانی^۳ گرفته تا تصویب قوانین و مقررات متعدد در نهادهای ذیصلاح، همه و همه، به نوعی، درصدد مقابله با این عادت ناپسند در بدنه جامعه علمی کشورند. مجله مهندسی مکانیک نیز خود را از این جریان جدا نمی‌بیند. برآنیم تا با اختصاص صفحاتی از هر شماره، به واکاوی ریشه‌ها و دلایل و عوامل شیوع این بیماری اخلاقی و حواشی آن در جامعه علمی کشور بپردازیم و راه و روش انجام پژوهش‌های اخلاقی را همگام با خوانندگان خود مرور کنیم. در این رهگذر با واکاوی منابع و مستندات که تاکنون در این حوزه چاپ و منتشر شده‌اند و بررسی مصوبات و مقررات جاری در جامعه دانشگاهی، گزیده‌ای از مطالب آموزنده و خواندنی موجود در این حوزه را پیشکش نویسندگان و خوانندگان باخلاق خود خواهیم کرد. بر این باوریم که هر شخصیت حقیقی و حقوقی، به فراخور جایگاه و مسئولیت اجتماعی خود موظف است با این عادت ناپسند مقابله کند. برای این منظور در هر شماره، درباب سوژه‌ای خاص، مطالب برگزیده‌ای را به اجمال مطرح خواهیم کرد. مطالبی که در حوزه اخلاق پژوهش و اخلاق مهندسی، حاوی اطلاعاتی مفید در زمینه هدایت افکار عمومی به سمت انجام فعالیت‌های حرفه‌ای با رعایت اصول اخلاقی و استانداردهای ملی و فراملی است. یقیناً آگاهی از چنین مطالبی خواننده را در مسیر انجام پژوهش‌های ناب و اصیل، با رعایت تمامی الزامات اخلاقی و حرفه‌ای یاری خواهد نمود. در این مسیر با ما همراه شوید...

سایه‌نویسی

به صورت رسمی و قانونی به دیگری واگذار می‌کند [۳]. در میان مشاهیر، مدیران و رهبران سیاسی همواره مرسوم بوده است که سایه‌نویسانی را به خدمت می‌گرفته‌اند. سایه‌نویسان معمولاً با هدف ویرایش یا نگارش پیش‌نویس زندگی‌نامه خودنوشت^۵

سایه‌نویس^۴ اصطلاحاً به فردی گفته می‌شود که به نام شخصی دیگر، اثری را به رشته تحریر درآورد [۲]. سایه‌نویس در واقع نویسنده اثری مکتوب همچون کتاب، مقاله، پایان‌نامه، داستان و گزارش است که حقوق مادی و معنوی دست‌نوشته خود را

خویش، مقاله و سایر انواع مستندات مکتوب استفاده می‌شوند. بر همین منوال، در موسیقی نیز اغلب از سایه‌نویسان برای نوشتن ترانه سبک‌های موسیقی عامه‌پسند استفاده می‌شود. شاه‌قاسمی و اخوان (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان *اعترافات سایه‌نویسان دانشگاهی: تجربه ایرانی*^۶ نشان داده‌اند که این پدیده در ایران بسیار شایع است و خیل عظیمی از دانش‌آموختگان دانشگاهی عملاً سایه‌نویسی را به‌عنوان حرفه خود برگزیده‌اند [۴]. به‌عنوان مثالی از سایه‌نویسان مطرح تاریخ می‌توان به موتسارت (۱۷۹۱-۱۹۵۶)^۷ که آثاری را در حوزه موسیقی برای ثروتمندان سایه‌نویسی کرده است و یا فیلم *سایه‌نویس*^۸ (۲۰۱۰) ساخته رومن پولانسکی^۹ اشاره کرد.

میدان انقلاب

ساعتی پرسه در حوالی میدان انقلاب پایتخت کافی است تا قیمت و شرایط استفاده از خدمات سایه‌نویسان و نگارش انواع پایان‌نامه دانشگاهی و مقاله علمی در رشته‌های گوناگون آشکار شود. اگر تا چندی پیش، سایه‌نویسان برای جذب مخاطبان و مشتریان، در گوش عابران نجوا می‌کردند؛ امروز اما، این اتفاق

به امری عادی مبدل شده و قدم به قدم خیابان انقلاب مملو از تبلیغات فروش پایان‌نامه و مقاله است! این پدیده تا حدی در جامعه ریشه دوانده است که حتی در دانشگاه‌ها نیز شاهد رشد شبکه‌های فروش پایان‌نامه و مقاله‌ایم! اما حقیقتاً ریشه بروز پدیده خریدوفروش پایان‌نامه چیست؟ جایگاه نظام آموزشی در رواج این اتفاق نامبارک کدام است؟ راهکار عملی برای حذف این پدیده چیست؟ چه کسانی باید برای مقابله با آن چاره‌اندیشی کنند؟ این سؤالات و صدها پرسش بدون پاسخ دیگر، تنها گوشه‌ای از ابهاماتی است که طی یک پیاده‌روی کوتاه در این خیابان به ذهن هر انسان نکته‌سنج و دقیق متبادر می‌شود.

در جریان بررسی میدانی و بنا به گفته سایه‌نویسان شاغل در این حوزه، بهای انجام کار و ارائه خدمات براساس رشته تحصیلی، کیفیت کار و مهم‌تر از همه، زمان مورد نظر برای تحویل اثر متغیر است. این بها برای رشته‌های حوزه علوم انسانی به مراتب کمتر از رشته‌های فنی و مهندسی، همچون مهندسی صنایع، است. از طرفی، اگر پایان‌نامه قابلیت استخراج مقاله و چاپ آن در ژورنالی معتبر را نیز داشته باشد، بهای انجام کار بیشتر خواهد شد.

رشد روزافزون سایه‌نویسی و تبلیغات آن در سطح معابر و خیابان‌ها [۵]

پایان‌نامه اگرچه امروزه به امری شایع و فراگیر مبدل شده، اما لطمات جبران‌ناپذیری به بدنه نظام آموزشی کشور وارد ساخته است. حقیقتاً حرفه سایه‌نویسی و در پی آن پدیده خریدوفروش

براساس اظهارات شاغلان این حوزه، در صورت تمایل مراجعان، سایه‌نویسان قادرند در کنار نگارش پایان‌نامه، چکیده آن را در برخی از نشریات معتبر نیز منتشر کنند. خریدوفروش

پایان‌نامه مانند حکایت مرغ و تخم‌مرغ است. خریدوفروش پایان‌نامه می‌تواند معلول تحولی علمی یا علت آن باشد. این امر نتیجه‌ی اتفاقی میمون و مبارک نیست و نتیجه‌ی مطلوبی به‌همراه نخواهد داشت. افت سطح علمی جامعه در مجموع سبب شده است که دانشجویان وقتی به موعده ارائه‌ی پایان‌نامه‌ی تحصیلی نزدیک می‌شوند، توانایی لازم برای نگارش آن را نداشته باشند و از همین روی به‌سوی مسیری آسانتر؛ یعنی به‌کارگیری سایه‌نویس و خرید خدمات این گروه روی آورند. همان‌طور که گفته شد، این پدیده تنها پیامدهای منفی ندارد و خود نتیجه‌ی یک اتفاق منفی است.

جالب اینجاست که برخی از مدرسان دانشگاه زمانی به‌جای نگارش پایان‌نامه، آن را به سایه‌نویسان سپرده‌اند! می‌توان مدعی شد که این پدیده نتیجه‌ی نوعی بی‌سوادی مژمن است که به گروهی فراتر از دانشجویان نیز سرایت کرده است. همان‌گونه که امروزه هستند مدرسانی که خود به وقت نگارش پایان‌نامه‌ی تحصیلی از سایه‌نویس بهره گرفته‌اند و متأسفانه همین گروه امروز به‌عنوان داور به بررسی و داوری پایان‌نامه‌ها و آثار مکتوب دانشجویان و دانشگاهیان اهتمام دارند!

اگرچه در صورت افشای تخلفات پیرامون عدم اصالت پایان‌نامه، انگشت اتهام در وهله‌ی نخست به‌سوی دانشجو نشانه می‌رود، اما بسیاری از کارشناسان و صاحب‌نظران این حوزه بر این باورند که نقش دانشجو در رواج پدیده‌ی سایه‌نویسی (البته در معنای منفی کلمه) و خریدوفروش پایان‌نامه به‌مراتب کمتر از استادان و مدرسان است. حقیقتاً در رواج این بی‌اخلاقی آشکار، بیشترین نقش را استادان برعهده دارند؛ استنادی که در صورت آموزش صحیح اخلاق پژوهش و انجام کار پژوهشی ناب و پرورش توانمندی‌ها و استعدادهای دانشجویان می‌توانند زمینه را برای ایجاد جامعه‌ای نکته‌سنج، پژوهشگر و بااخلاق فراهم آورند. نسل جدید دانشجویان برای به‌کارگیری سایه‌نویسان و معامله بر سر نگارش پایان‌نامه‌های خود بهانه‌ای به نام عدم توانمندی دارند؛ لذا ترجیح می‌دهند با پرداخت مبلغی، کار را برون‌سپاری کنند.

انفجار نادانی

همان‌گونه که پیشتر نیز عنوان شد، پیامدهای این پدیده نامتعارف طی سالیان آتی ظهور و بروز بیشتری خواهد داشت؛

افت سطح علمی جامعه تنها بخش کوچکی از آن است. پیامدهای منفی نگارش پایان‌نامه توسط سایه‌نویسان، ورای کاستن از سطح علمی جامعه؛ این است که سایه‌نویسان به رونویسی از آثار قبلی می‌پردازند و آمار و ارقام را از رساله‌هایی حتی با موضوعات دیگر برمی‌دارند. لذا دیر نباشد که رویکرد تخصصی به‌معنای آتم کلمه از جامعه رخت برتند.

سایه‌نویسان مجاز؛ طنز تلخ این روزگار

متأسفانه تعداد زیادی از مؤسسات علمی - پژوهشی و فرهنگی دارای مجوزهایی رسمی از سازمان‌های ذیربط برای انجام امور پژوهشی‌اند. اما به‌جای انجام امور پژوهشی و تحقیقاتی در راستای مجوز قانونی خود و همکاری با سازمان‌ها و ارگان‌ها به کار سایه‌نویسی مشغولند. در واقع فعالیتی غیرقانونی به نام فروش پایان‌نامه می‌تواند با اخذ مجوز مؤسسه‌ای علمی پژوهشی به مسئله‌ای عادی مبدل شود. امروزه برخی از سایه‌نویسان مجوزهایی رسمی دارند و همین مدرک وضعیت را بدتر کرده است.

درمان درد مژمن

شاید نخستین راه‌حلی که برای مقابله با این پدیده در ذهن مسئولان شکل بگیرد، برخورد با سایه‌نویسان و فروشندگان پایان‌نامه است؛ اگرچه همان‌طور که پیش‌تر نیز بیان شد، برخی از مؤسسات مجوزهایی قانونی دارند و در نتیجه در گام نخست، راه‌حل قانونی برای برخورد با آنها وجود نخواهد داشت. اما مسئله‌ی خرید و فروش پایان‌نامه امری است که در نظام آموزشی ریشه دارد و باید برای حل آن، اساس موضوع را حل کرد. سایه‌نویسان و فروشندگان پایان‌نامه قابل ردیابی نیستند؛ برخی از شاغلان در این حوزه در منزل مسکونی خود به این کار مشغول‌اند و متأسفانه برخی از استادان نیز به‌واسطه‌ی کمی درآمد ناگزیرند برای امرار معاش به این کار روی آورند؛ همان‌گونه که یک استاد می‌تواند با نوشتن چند پایان‌نامه در ماه درآمد خوبی کسب کند. صاحب‌نظران این حوزه بر این باورند که از برخورد با نویسندگان و فروشندگان نمی‌توان انتظار تغییر اساسی داشت. روند نگارش پایان‌نامه باید تغییر کند و کلاس‌های آموزش نگارش و ویرایش متون و نصوص علمی و تخصصی از همان ابتدای ورود به دانشگاه برگزار گردد و فصل به فصل پایان‌نامه

با این پدیده است و پس از اجرای تمام این امور می‌توان امید داشت که خریدوفروش پایان‌نامه به‌تدریج به‌دست فراموشی سپرده شود.

two-sided coin, *Jama*, Vol. 271, No. 6, 1994, pp. 469-471.

[4] E. Shahghasemi, M. Akhavan, Confessions of academic ghost authors: The Iranian experience, *Sage Open*, Vol. 5, No. 1, 2015, pp. 1-7.

[5] Richard Stone, In Iran, a shady market for papers flourishes, *Science*, Vol. 353, No. 6305, 2016, p. 1197.

[6] Professors against Plagiarism, <http://pap.blog.ir> (accessed 2 July 2017).

بر اساس واحدهای ارائه‌شده نوشته شود. در این صورت دانشجوی ناگزیر است در طول تحصیل نگارش پایان‌نامه را نیز فرابگیرد. البته ابطال مجوز مؤسسات پژوهشی هم در مرحله بعدی برخورد

مآخذ

[۱] ح. اسلامی، چو دزدی با چراغ آید: سرقت علمی در سطح دانشگاهی، *آینه پژوهش (دوماهنامه نقد کتاب، کتاب‌شناسی و اطلاع‌رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی)*، س. ۲۲، ش. ۱۲۷، ۱۳۹۰، ص. ۷-۱۷.

[2] Marketing yourself via Ghostwriting, Certification Magazine, <http://certmag.com> (accessed 2 July 2017).

[3] D. Rennie, A. Flanagan, Authorship! authorship!: Guests, ghosts, grafters, and the

پی‌نوشت

۱. عنوان این نوشتار با الهام از بیتی از سروده‌های سنایی غزنوی، شاعر شهیر سده ششم هجری، به شرح ذیل انتخاب شده است.

چو علم آموختی از حرص آنگه ترس کاندر شب

چو دزدی با چراغ آید گزیده‌تر برد کالا

همچنین سید حسن اسلامی، دانشیار دانشگاه ادیان و مذاهب، در مقاله‌ای با عنوان چو دزدی با چراغ آید: سرقت علمی در سطح دانشگاهی، به چالش‌های فراروی جامعه دانشگاهی امروز در حوزه اخلاق پژوهش پرداخته و مبحث انتحال یا سرقت ادبی و علمی را مورد کنکاش و واکاوی قرار داده است. این مقاله خواندنی در *دوماهنامه آینه پژوهش (دوماهنامه نقد کتاب، کتاب‌شناسی و اطلاع‌رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی)*، سال ۲۲، شماره ۱۲۷، بهار ۱۳۹۰ چاپ و منتشر شده است. مطالعه این مقاله بسیار خواندنی را به تمامی خوانندگان محترم توصیه می‌نمایم.

2. plagiarism

۳. به‌عنوان نمونه‌ای بارز از چنین پایگاه‌هایی می‌توان به وبگاه *استادان علیه تقلب* اشاره کرد. این وبگاه به‌همت جمعی از استادان دانشگاه‌های کشور راه‌اندازی شده و هم‌اکنون با حمایت شمار زیادی از دانشگاهیان (اعم از استادان و دانشجویان) مشغول فعالیت است. هدف این وبگاه مبارزه با تقلب‌های دانشگاهی و دستبردهای فکری است. در صفحه نخست این وبگاه آمده است: متأسفانه شاهد گسترش حرکت‌های غیراخلاقی در فضای علمی کشور هستیم که با انگیزه‌هایی چون اخذ مدرک یا ارتقای مرتبه دانشگاهی صورت می‌گیرند. ما با هرگونه تقلب مخالفیم و سکوت

در برابر آنرا هم نمی‌پذیریم و قصد داریم برخی موارد و روش‌های تقلب را بیان و ضمن آموزش به دانشجویان و تلاش برای اشاعه اخلاق و آداب حرفه‌ای در جمع خودمان، مسئولان را تشویق کنیم تا به مشکل تقلب و ریشه‌های آن واکنش جدی نشان دهند. در حال حاضر این مجموعه روزانه حدود ۳۰۰۰ بازدیدکننده دارد و استادانی از خارج از کشور نیز از آن حمایت می‌کنند. از اقدامات این حرکت دانشگاهی، معرفی سرقت‌های علمی و متقلبان دانشگاهی، معرفی و پیگیری مقالات کپی‌شده و جعلی، معرفی مجلات بی‌ارزش علمی، ترویج اخلاق علمی و جز این‌هاست [۶].

4. ghostwriter

5. autobiography

6. Confessions of Academic Ghost Authors: The Iranian Experience

۷. ولفگانگ آمادئوس موتسارت، آهنگساز شهیر اتریشی، از نوابغ مسلم دنیای موسیقی و موسیقی‌دان بزرگ کلاسیک است. وی در زندگی کوتاه خود بیش از ۶۰۰ قطعه موسیقی برای اپرا، سمفونی، کنسرتو، مجلسی، سونات، سرناو و گروه کر آفریده است. او در سه‌سالگی شروع به آهنگسازی کرد و در پنج‌سالگی لقب کودک نابغه را از آن خود نمود و در جای‌جای اروپا شهرت یافت. در هفت‌سالگی اولین سمفونی، و در دوازده‌سالگی اولین اپرای کامل خود را نوشت. برخلاف هر آهنگساز دیگری، او در تمام ژانرهای مرسوم در دوران زندگی‌اش موسیقی تصنیف کرد و در این زمینه از همه برتر بود.

۸. سایه‌نویس یا نویسنده در سایه (که البته با عنوان شیخ نگارنده یا روح نگارنده نیز ترجمه شده است) نام فیلمی است به کارگردانی رومن پولانسکی که بر اساس کتاب شیخ پرفروش رابرت هریس ساخته شده است. این فیلم برنده جایزه خرس طلایی در شصتمین جشنواره فیلم برلین شده است. داستان فیلم دربارهٔ مورد یک سایه‌نویس است که قرار است کتاب خاطرات نخست‌وزیر پیشین انگلستان را کامل کند. اما در طول کار به اسراری پی می‌برد که زندگی‌اش را به مخاطره می‌اندازد.

9. Rajmund Roman Thierry Polański (1933 -)